

LIKUTÉ SZICHOT

לקוטי שיחות

A LUBAVICSI REBBE,
MENÁCHEM M. SCHNEERSON

beszédeinek gyűjteménye

23. szám

Peszách

Próba kiadás

Chábád Lubavics Nevelési és Oktatási Egyesület

2018

5778

Fordította
Kovács Jichak rabbinövendék
Köves Slomó rabbi

Lektorálta
Oberlander Báruch rabbi
Köves Slomó rabbi

© Chábád Lubavics Egyesület
2018

Kiadó: Chábád Lubavics Zsidó Nevelési és Oktatási Egyesület
1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (36 1) 267-5746
info@zsido.com
www.zsido.com

ISBN 978-963-7533-57-0

Megjegyzés

A főszövegben a szögletes zárójellel jelölt vagy a kisebb betűvel szedett szöveg a fordító kiegészítése.

A számmal jelölt lábjegyzetek az eredeti jiddis kiadás tükröfordításai, a betűvel jelöltek az angol fordításokban lévő lábjegyzetek, illetve a magyar fordítók és lektorok kiegészítései.

Peszách

I.

Má nistáná: A zsidó szokások ereje

A négy kérdés sorrendje

1. A peszáchi Hágádá egyik legfontosabb eleme a gyerekek által feltett négy kérdés arról, hogy „*Má nistáná* (Miben különbözik ez az este a többi estétől...)”¹

A négy kérdés sorrendje a *chábád* hagyományok szerint² a következő:

- 1) miért kell kétszer mártani;
- 2) miért eszünk kovásztalan kenyeret;
- 3) miért eszünk keserű gyökeret;
- 4) miért dőlünk oldalra a szimbolikus ételek fogyasztásakor.

Ez a sorrend több szempontból sem érthető, ugyanis sem a témák egymáshoz viszonyított fontosságát, sem pedig azt nem tükrözi, ahogy a kérdéseket feltevő gyerekek a különbségekkel szembesülnek az est folyamán.

A témák fontosságát tekintve ugyan-

is, először a kovásztalan kenyérré, azaz a *maceszre* vonatkozó kérdéssel kellene kezdeni, amely még napjainkban is tórai előírás;³ majd ezt követően a keserű gyökérrel, a *márorra* vonatkozóval folytatni, amely napjainkban rabbinikus előírás tárgya;⁴ a sorban harmadiknak az „oldalra dőléssel” kapcsolatban megfogalmazott kérdés kellene, hogy legyen, amely a széder este központi eszményét, a szabadságunkat hivatott kifejezni;⁵ és utolsóként kellene következnie a mártással kapcsolatosnak, amely csupán egy szokás.

Ha pedig a kérdést megfogalmazó gyerekek sorrendjét vesszük alapul, akkor szintén a mártásra vonatkozó kérdést kellene utoljára feltenni (ugyanis a lényegi mártás, az a második⁶ azaz a *macesz-szendvics chárojszeszbe* mártása, ami az el-

^[1] Peszáchi Hágádá, a szöveg angol fordításával, és a Lubavicsi Rebbe Hágádája: *Anthology of Reasons and Customs*, Kehot: Brooklyn N.Y. 1985, 13. oldal (a *Hágádára* való minden más hivatkozás inentől kezdve erre a kiadásra értendő).

² Ez a sorrend a Misnát követi (*Peszáchim* 10:4.), ahogy az a Jeruzsálemi Talmudban van; Álfászi; és Ros; (azonban a két utolsó kérdés nélkül). Valamint még Ámrám gáon imakönyve; Száádjá gáon imakönyve; Maimonidész; *Tur*; Ábudráhám; *Zevách Peszách* (Ábárbánel); *Pri éc chájim* 21:7; *Ári zl* imakönyve; *Misnát chászidim*; és más források – beleértve ebbe az első nyomtatott *Hágádát* (Soncino 1485).

^[3] *Peszáchim* 120a.; Maimonidész, *A cháméc és a mácá törvényei* 6:1.; az Álter Rebbe *Sulchán áruch-*

ja, Orách chájim 475:15. Lásd *Hágádá* 34. oldal, a lábjegyzet.

⁴ [*Peszáchim* 120a. Lásd *Hágádá* 35. oldal, * lábjegyzetben.] Az Álter Rebbe *Sulchán áruchja* 475:15.

^[5] Midrás *Smot rábá* 20:18., a *Bámidbár rábá* 1:2. kontextusában. Lásd *Hágádá* 10. oldal, c lábjegyzetben.

^[6] A *kárpász*, az első alkalommal való mártogatás a sós vízbe, csupán arra hivatott, hogy fel keltse a gyermek kíváncsiságát, hogy kérdésre sarkallja; lásd *Peszáchim* 114a-b.; *Hágádá* 11. oldal a-b lábjegyzetekben. A második mártás az, amikor a *márorrt* mártogatjuk a *chároszetbe*, hogy ezzel emlékezzünk a megerőltető nehéz munkára az agyaggal (amire a *chároszeten* keresztül emlékezünk meg); lásd *Hágádá* 35. oldal c lábjegyzetben.

beszélés végén, közvetlenül a vacsora előtt kerül sorra), de legalábbis az oldalra dőléssel kapcsolatban feltett kérdést követően – ugyanis az oldalra dőlésre már rögtön a széder elején, a *kidus* bor elfogyasztásakor kerül,⁷ még az első mártást, a kárpász sós vízbe mártását megelőzően.⁸

Téves megközelítés:

„a szokások kevésbé fontosak”

2. Vannak olyanok, akik azt gondolják, hogy a bibliai előírásokat a legnagyobb körültekintéssel kell megtartani, egészen a *möszirut nefes* önfeláldozó szintjéig. Véleményük szerint, a rabbinikus előírásokat is odaadással kell megtartani, hogy általa eleget tehesünk a Biblia „ne térj el...”⁹ előírásának, (amely – ahogy azt Maimonidész hosszasan kifejti¹⁰ – a rabbinikus hatóságok által lefektetett jogi elvekre és elővigyázatossági szigorításokra, valamint a rabbinikus előírásokra vonatkozik. Hiszen ezek mindegyikére egyaránt érvényes a „ne térj el...” tiltása). A szokásokat illetően azonban azt gondolják, hogy „ha

annak megtartása könnyű, akkor kövessük – végül is a *miért is ne* alapon – de azért nem kell önfeláldozóan megerőltetni magunkat a megtartásuk érdekében.”

Az ekképpen gondolkozók, a következőképpen folytatják érvelésüket: „Amikor a gyerekeket a Tóra útjára tanítjuk, és bizony nehéz minden egyes szabályt betartatni, jobb, ha bizonyos szokások megtartásáról időnként lemondunk, és kizárólag arra összpontosítunk, hogy a fő alapelvek szellemével hassuk át őket.

A hagyományoknak

van a legerősebb hatása

A négy kérdés sorrendisége azonban önmagában fontos tanulsággal bír ezzel kapcsolatban. A kérdések sorrendje ugyanis azt nyomatékosítja, hogy először a gyermek kíváncsiságát kell felkelteni. A gyermek kezdeti kíváncsiságát pedig nem a tórai vagy a rabbinikus előírások keltik fel, hanem a zsidó szokások és hagyományok. Ez az, ami képes megragadni a gyermek szemét, s mély benyomást gyakorolni rá.

^[7] *Kidus* bort – ami a széder során az első pohár a négyből – oldalt dölve kell meginnunk; lásd *Hágádá* 10. oldal. A gyermekek ez által megfigyelhetik a különleges szokást, már a széder legelején, még a kárpász mártogatása előtt.

⁸ Azon kérdésre, hogy miért az oldaldőlésre vonatkozó kérdés az utolsó a sorban, azt a magyarázatot lehet adni, hogy az csak később lett hozzá adva a korábbi kérdésekhez, nevezetesen azután, miután az embereknél már nem volt elterjedt az oldalra dölve evés az egész év folyamán. Ezért sem esik szó erről a kérdésről a Misnában és a Talmudban, ahogy azt a vilnai gáon is magyarázza. Azonban ezen magyarázat további tisztázást igényel: Maimonidész, *A cháméc és mácá törvényei* 8:2-ben idézi mind az oldalra dőlésre vonatkozó kérdést,

mind azt, hogy *Peszách* estéjén miért „csak sült húst” eszünk [a kérdés a Szentély korának idejéből származik, és a *Peszách*-áldozattal kapcsolatos, aminek „tűz által kell megsülnie” (*2Mózes* 12:9.), valamint a *chágigá*, a széder során fogyasztott ünnep-áldozattal, amit szintén megsült állapotban kellett elfogyasztani (*Peszáchim* 70a.)] ezek alapján már érthetővé válik, hogy az oldalt dölést illető kérdés, már a Szentély korában létezett.

Lásd még *Pri éc chájim* 21:7., hogy a kérdések ezen sorrendje a négy világnak felelnek meg, spiritualitásban emelkedő sorrendben: *Ászijá*, *Jöcirá*, *Briá*, *Ácílut*.

^[9] *5Mózes* 17:11.

¹⁰ *A lázadók szabályai* eleje.

Ha ugyanis a gyermek általános viselkedése és környezet olyanná válik, mint a világi környezetéé, ha nem lehet azonosítani rajta a zsidó jegyeket, s nem érzékelni az „elkülönítettek benneteket a népektől”¹¹ és a „kiválasztottál minket a népek közül,”¹² versekben foglaltakat, akkor bizony még ha rendszeres időközönként is tanulja a Tórát, imádkozik, teljesíti a parancsolatokat, stb. sem lesz képes ezen Tóra tanulásának és megtartott parancsolatainak a sértetlen szentségét megőrizni.

Ha pedig hiányzik az alap – a Tóra és a parancsolatok szentsége – akkor könnyen lehet, hogy idővel maga a parancsolatok megtartása is hiányos lesz.

A szokások ereje a zsidó identitásban

3. A zsidó szokások maguk is a Tóra részét képezik, ahogy a mondás is tartja: „Izrael szokása maga is Tóra”.¹³ (Ez még az asszonyok által önként vállalt szokásokra is érvényes¹⁴). Nem szabad mérlegelnünk, hogy mi az inkább és mi a kevésbé fontos, ahogy írva van:¹⁵ „az élet ösvényeit nehogy mérlegelje”.¹⁶ Ennek értelmében tehát semmiről sem szabad lemondanunk. Sőt! A legelső elv és lépés a megfelelő zsidó oktatásban, hogy tudá-

tosítsuk a gyermekben, hogy különbözik másoktól. Fontos, hogy tudja, hogy ő zsidó. Ennek tudatosítása pedig főleg szokásainkon keresztül válik tudatossá. A szokásokról általában elmondható, hogy vonzzák a figyelmet. Azok különös erővel nevelik bele a gyermekbe azon érzést, hogy „kiválasztottál minket a többi nép közül”, amelyből pedig következik, hogy „királyunk közel vontál minket szolgálathoz”,¹⁷ amely az egész Tórának az alapja és éltető ereje. Bölcseink erre mondták: „A Tóra szolgálata, még annak tanulásánál is magasabb rendű.”¹⁸

A szokások vezetnek el a Megváltáshoz

4. Amikor a gyermekeinket a megfelelő oktatásban részesítjük, megtanítva nekik, hogy a zsidó szokások is a Tóra részét képezik, és hogy azok megtartása érdekében egészen az önfeláldozásig, a *möszirut nefes* szintjéig kell elmenni, akkor nyugodt szívvel mondhatjuk, hogy „Fáraó rabszolgái voltunk Egyiptomban, de Örökkévaló Istenünk erős kézzel, kinyújtott karral kivezetett onnan bennünket.”¹⁹ Ezen idézet napjainkra vonatkozólag sem vesztett aktualitásából, a „mint Egyiptomból való kijöttödnök napjaiban – láttatok majd vele csodála-

^[11] *Hávdálá* áldása. Lásd 3Mózes 20:26.

^[12] Ünnepi *Ámidá*. Lásd még 3Mózes 7:6. és 14:2.

^[13] RáSBÁ (Náchmánidésznek tulajdonított) responsuma, 260. fejezet. Lásd még *Toszáfot*, Mönáchtot 20b. *nifszál* kezdőszóval; RÖMÁ, *Jore déa* 376:4. Lásd még a forrásokat a következő lábjegyzetben.

¹⁴ Lásd Jeruzsálemi Talmud, *Peszáchim* 4:1. [Lásd még Rábénu Tám responsuma, *Széfér hájásár* 48:7. RáSBÁ responsumja, 1:9. fejezet. Lásd még

Biur háRáDál, *Pirké dörábi Eliezer*, 45. fejezet 22. lábjegyzetben.]

¹⁵ *Példabeszédek* 5:6.

¹⁶ [Midrás *Tánchumá*, *Ékev* 2.; *Dvárím rábá* 6:2.; *Jáلكut Simoni*, *Jitro* 298. fejezet, és] *uo. Példabeszédek* 937. fejezet.

^[17] Ünnepi *Ámidá*.

¹⁸ *Bráchtot* 7b.

^[19] *Hágádá* 14. oldal – a *Má nistánát* követő bekezdés, és a kérdéseire adott válasz eleje.

tos dolgokat²⁰ vers értelmében. A *gálut* többszörös sötétsége dacára, az Örökkévaló ki fog minket vezetni „a mély sötétségből a ragyogó világosságba”²¹ és ezt „*sir chádással* (új ének) köszönjük meg neked”²²: nem *sirá chádásával* („egy új

ének”, nőnemben), hanem *sir chádással* (tehát hímnemben).²³ Ez a teljes, és igaz Megváltáson keresztül fog megtörténni, amelyet az igaz Messiás hoz el nekünk, mihamarább, még a mi időnkben.

(5716–1956.

Peszách ünnepének szichájából)

[²⁰] *Michá* 7:15.

[²¹] *Hágádá* 31. oldal.

[²²] *Uo.* 33. oldal.

[²³] *Tosáfot, Pszáchim* 116b. *Vönomár* kezdő szóval. [Lásd még feljebb *Tázriá* 54-56. lábjegyzetekben.]

II.

Kollektív érdemeink és a reinkarnáció

A „hetvenéves” Elázár rabbi

5. „Íme, olyan vagyok, mintha hetvenéves lennék de nem sikerült bebizonyítanom, hogy az egyiptomi kivonulás történetét egész évben (nem csak nappali imában, hanem) esténként is említeni kell...”²⁴

Elázár ben Ázárjá rabbi ezen kijelentésére a Talmud²⁵ azt a magyarázatot adja, hogy a „mintha” arra utal, hogy valójában Elázár ben Ázárjá rabbi jóval fiatalabb volt, azonban tizennyolc sor hajszála megöszült, és így úgy nézett ki, mint egy öreg ember.²⁶ Így tehát pontos a „mintha” hetvenéves lennék megfogalmazás.

Mit segít a meggyőzésben,
ha csak úgy nézett ki, mint...?

Ezen interpretáció azonban inkább nehezíti, mintsem könnyíti a vers folytatásának az értelmezését: „de nem sikerült bizonyítani”. Ezen szavak egyszerű síkon való értelmezése ugyanis azt sugallják, hogy a „de nem sikerült” ellentmondása nem csupán Elázár rabbi tudásának a

szemszögéből létezik, hanem előre haladott korának szemszögéből is: hetven éves emberként sok időt szentelt ennek a témának, képes kellett volna lennie arra, hogy meggyőzze²⁷ társait álláspontja helyességéről. Ha azonban, csupán úgy nézett ki, mint egy öregember, hogyan is várhatta volna, hogy törvényét követni fogják hiszen a koridősség így nem állt fenn?

Az evilági valóság a Tórából fakad

Jól ismert az elv, hogy a Tóra hasonlatai és példázatai nem csak egyszerű analógiák. Valójában a hasonlítókat magukból a hasonlítottakból erednek.²⁸ Az tehát, hogy úgy nézett ki, mintha hetvenéves lett volna, abból fakadt, hogy spirituális értelemben, valóban hetvenéves bölcs öreg ember volt. Ezzel összhangban írja az Ári *zl* imakönyve, hogy lelkének első testbe aló költözésétől számítva, Elázár rabbi valóban összességében hetvenéves volt.²⁹

[²⁴] Hágádá 16. oldal. *Bráchat* 12b.

²⁵ *Bráchat* 28a.

[²⁶] Elázár rabbi haja megöszült azon a napon, amikor *nászinak* (*Szánhedrin* vezetője) nevezték ki, azért hogy idősebbnek nézzen ki, és méltóságot vívjon ki tisztjében. A *Bráchat* 28a verziója szerint ezen a napon még csak tizennyolc éves volt, míg a Jeruzsálemi Talmud *Bráchat* 4:1. szerint pedig csak tizenhat. Lásd még Maimonidész értelmezését a *Bráchat* 1:9-hez írt kommentárjában.

²⁷ [Elázár ben Ázárjá mondta: „Olyan vagyok, mint egy hetven éves, *völo záchiti*, hogy a kivonulást este kellett megemlíteni...” A *lo záchiti*

kifejezés itt arra utal, hogy „nem sikerült forrást találnom erre a kötelezettségre nézve.” (Maimonidész a *Bráchat* 1:9-hez), vagy] ahogy azt Ovádjá Bártenurá rabi értelmezte [*uo.*], „nem sikerült meggyőznöm a [kollégáimat].”

²⁸ [Lásd *Torá or*, *Mikéc* 42b-c. *Széfer hálikutim* – *Cemách cedek*, *Másál* kezdő szóval. *Likuté szichot* 11. kötet 259. oldal.] Lásd még *Likuté szichot* – *Smot*, 18. bekezdés.

[²⁹] Az Ári *zl* imakönyve, *Széder Hágádá* erre a bekezdésre. Lásd még *Misnát chászidim*, *Mászechet Léjl Peszách* 8:2. Más források ezt az Ári *zl* szavaira támaszkodva részletezik, hogy Elázár ben

Spirituális értelemben valóban 70 éves volt

Elázár rabbi tehát ezért adott hangot csodálkozásának, amikor azt mondta, hogy „nem sikerült bizonyítani”: tekintve, hogy spirituális értelemben már idős volt, sikerrel kellett volna járnia abban, hogy keresztül vigye törvényi szabályozását.

Az idős kor spirituális jelentése összefügg a Tórával, azzal, hogy a Tóra szabályozása az ő véleményét követi. A Tóra hatással van a fizikai valóságra,³⁰ így aztán az előre haladt kornak abban is meg kellett jelennie, hogy úgy nézett ki, mintha hetvenéves lett volna. Még ha annak csak a legkülsőbb szintjein is (tehát a hajszálaiban, amely csupán a testnek egy mellékes része³¹). Ezért is mondja a Jeruzsálemi Talmud az „Istenhez, ki végez felőlem” Zsoltár vers-részlethez fűzött kommentárjában,³² hogy a világ valósága is a Tóra törvényeivel összhangban realizálódik.³³

Ázárjá rabbi Sámuel prófétának volt a reinkarnációja: Sámuel 52 éves korában halt meg (lásd *Széder olám rábá*, 13. fejezet, és az ott említett források Rátner kiadásában); és ez kombinálódott 18 évével, amikor *nászivá* választották (és amikor jelen kijelentést tette), Elázár rabbi kumulált évei tehát a hetvenet tették ki. Lásd *Hágádá – Chevel bné Jehudá* (a *Jálkut méám loázban* idézve); és lásd még *Midbár kódémot, Smuél* kezdő szóval.

[³⁰] A Tóra megelőzte a teremtést (*Pszáchim* 54a.; Midrás *Brésit rábá* 8:2.). Ez azt is jelenti, hogy a Tóra egyfelől a világ teremtésének tervrajza volt, másfelől az isteni eszköz a teremtéshez (*Brésit rábá* 1:1.; *Zohár* 2:161a.). Mint ilyen, a Tóra sza-

Korábbi reinkarnációnk segíti jelenkori istenszolgálatunkat

6. Fentiekben valamennyiünk Isten szolgálatára vonatkozó erkölcsi útmutatás bújik meg. Néha olyan helyzettel találjuk szembe magunkat, amelyek nehézségei jelenlegi képességeinkkel legyűrhetetlenek tűnnek. Éppen ezért fontos magunkban tudatosítani, hogy legtöbbünk lelke jelen nemzedékben már nem új, hanem már korábbi életük során is testet öltött.³⁴ Ennek következtében pedig előfordulhat, hogy a lélek korábbi manifesztációinak a pozitív energiái érvényesülnek, és segítenek jelenlegi Isten-szolgálatunkban. Ez nem csak az értelmi és érzelmi – a lélek belső ismerveire – igaz, hanem azokra is, amelyek a gondolatainkhoz, beszédünkhöz és cselekedeteinkhez (ezek a külső ismervek, a haj analógiái) kapcsolódnak mindennapjaink során.³⁵

A jó örökkévaló, a rossz átmeneti

7. Ezzel kapcsolatban azonban a következő kérdés merül fel: ha a lélek koráb-

bályozza és határozza meg a fizikai valóságot. Lásd még korábról, *Tázriá* 16. lábjegyzetben, és később a 33. lábjegyzetben.

³¹ *Éruvin* 4b.

[³²] *Zsoltárok* 57:3.

³³ Jeruzsálemi Talmud, *Nödárim* 6:8. vége. [Valamint *uo. Kötubot* 1:2. vége; *Midrás Tóhilim* 4:4. lábjegyzete; valamint lásd *Drásot Ibn Suib, Bo* 24c. oldal.]

[³⁴] Lásd még *Sáár hágilgulim* 20. fejezet; *Széfer hálikutum*; és az *Ári zl Likuté Torája, Smot* a *2Mózes* 3:4-hez.

³⁵ Lásd *Sáár hágilgulim* 3. fejezet és 4. fejezet vége.

bi reinkarnációinak a dolgai a mában, akkor ez egyaránt vonatkozik a korábbi negatív aspektusokra is. És ki tudja mi minden negatív aspektusa volt a léleknek korábbi reinkarnációi során? Így pedig, honnan tudunk erőt meríteni a rossz elleni küzdelemhez, hogy végrehajtsuk a ránk háruló Isten-szolgálatot?

A fenti kérdésre a következő a válasz: A pozitív dolgok örökkévalók. Amikor egy zsidó egy parancsolatot teljesít, akkor azon jócselekedet hatása onnantól fogva örökkön fenn fog maradni, ahogy azt a *Tánjá* is alátámasztja: „Ez az egység örök életű a felsőbb szférákban...”³⁶ A gonosznak azonban, nincs valódi egzisztenciája. Az nem több, mint csupán a jó létezésének elrejtése, takarása.³⁷ Ebből fakadóan pedig, ha az illető már átesett egy (lélek tisztító) fizikai vagy spirituális büntetésen,³⁸ vagy ha már *tsuvat* gyako-

rolt, akkor a gonoszt minden bizonnyal annulálta.³⁹ És még inkább igaz ez az olyan *tsuvára*, amelyet szeretetből teszünk, amely még a szándékos rosszat is képes érdemekké változtatni.⁴⁰

A mi nemzedékünk a korábbiak érdemeivel is bír

8. Mindez válaszként szolgál azok számára is, akik nem értik „miként lehetséges, hogy napjainkban jött el a Messiás eljövételének ideje, és nem a korábbi nemzedékek során? Talán a mi nemzedékünk jobb lenne a korábbiaknál?”⁴¹ A kérdésre az a válasz, hogy a jelen nemzedék azon érdemeket is magáénak tudhatja, amelyeket a korábbi nemzedékek értek el.⁴² Éppen ezért pont a mi generációnk fogja kiérdemelni a Messiás eljövését, mihamarább, még napjainkban.

(5718–1958. *Peszách második estéjének a szichájából*)

³⁶ *Tánjá* 25. fejezet. [Lásd még korábból, *Smini* 10. fejezet. *Likuté szichot – Mikéc* 3. bekezdés.]

³⁷ *Lásd More növochim (Tévelygők útmutatója)* 3:10–12.; *Cváát háRIBÁS* 130. fejezet, és a lábjegyzetek ott; *Keter sém tov* 26., 70., 106. fejezet.

³⁸ *Lásd Igeret hátsuva* 1. fejezet.

³⁹ *Lásd uo.* 1–2. fejezet.

⁴⁰ *Jomá* 86b. [Lásd még korábbról, *Vájikrá* 27–28. lábjegyzetek.]

⁴¹ *Jóvámot* 39b. Lásd még *Likuté szichot – Pökudé* 2. bekezdés.

⁴² A nemzedékünk nyilvánvalóan alacsonyabb spirituális szinten van, mint az előzőek (lásd *Sábát* 112b.). Másfelől, van egy ősi mondás, Jesájá dőToráni rabbi idézetében ebben a kontextusban, nevezetesen, hogy a későbbi nemzedékek olyanok, mint a törpék az előzőekhez viszonyítva; mindazon által mivel ezek a törpék az előttük álló óriások vállain állnak, még messzebbre is ellátnak mint maguk a óriások. (A szerző előszava a *Sibálé háleke*thez, Buber kiadásában, 18a. oldal.) Ehhez hasonlóan, mi sem vagyunk többek, mint törpék, ám mi is a múlt kumulálódott érdemeinek a „vállán” állunk, így mi is kiérdemelhetünk, illetve elérhetünk olyan dolgokat, amiket elődeink valamilyen oknál fogva nem tudtak.

III. A négy fiú

9. „Négy-féle fiúról szól az Írás: egy okosról és egy rosszról, és egy együgyűről és arról, aki még kérdezni sem tud.”⁴³

Ezen bekezdés néhány problémát vet fel:

A négy fiú sorrendje

a) A négy gyerek sorrendje. Pontosabban az, hogy a rossz fiú rögtön az okos fiú után következik, furcsán hat. Helyesebbnek tűnt volna, ha vagy a Tórában szereplő sorrend szerint következnenek egymás után: rossz, együgyű, az, aki még kérdezni sem tud, és az okos;⁴⁴ vagy pedig fontossági sorrendben:⁴⁵ először az okos, majd az együgyű, ezt követően az, aki még kérdezni sem tud, és végül a rossz.

A fontossági sorrend a Kabbala szerint

Az *Árizál*, Jichák Lurja rabbi tanítja, hogy a négy gyermek a négy világnak felel meg.⁴⁶ Az okos az *Ácilut* világának (az *ábá iláának* – ez az a *chochmá*, amely az *Ácilut*ban fészkel); a gonosz az *Ászijá* világának felel meg (ahol a *klipa* – tehát a gonosz – a lehangsúlyosabb); az együ-

gyű a *Briá* világának felel meg; és az, aki még kérdezni sem tud, pedig a *Jöcirá* világának. A négy gyerek fontosságának a sorrendje tehát a világok sorrendjében sem stimmel, hiszen a világok sorrendje felülről lefelé: *Ácilut*, *Briá*, *Jöcirá*, *Ászijá*.

Sorrend az intelligencia alapján

A kérdésre a legkézenfekvőbb válasz az lehetne, hogy a *Hágádában* említett sorrendet a gyermekek intelligenciája alapján állították össze.⁴⁷ Vagy egy másik logika szerint: a végletek alapján először a legintelligensebb, majd a legbutább, végül pedig a két középső következik.⁴⁸

Mi a kapcsolat az okos és a rossz fiú között?

A Tórában azonban, köztudott, hogy minden megfogalmazás nagyon pontos. Ezek alapján pedig, mivel a rossz fiút rögtön az okos után említi a Hágada, feltételezhetjük, hogy a kettő között szoros kapcsolat áll fenn.⁴⁹ Ez még hangsúlyosabban tetten érhető a szövegben, az „egy okos és egy rossz” említésével. A közbe ékelt „és” szócska hozzáadást jelöl.

^[43] *Hágádá* 17. oldal.

^[44] *2Mózes* 12:26., 13:8., 13:14., és *5Mózes* 6:20. Lásd Rási a *2Mózes* 13:5-höz és 13:14-hez.

^[45] Tehát vallásos elköteleződésük sorrendjében.

^[46] *Pri éc chájim* 21:7. [A „négy világra” – ami spirituálisan csökkenő sorrendben az *Ácilut*, *Briá*, *Jöcirá*, *Ászijá* – lásd *Mystical Concepts in Chassadism* 4. fejezet.]

^[47] *Ábudráhám* kommentárja a *Hágádához*.

^[48] Lásd még *Toszáfot*, *Bává kámá* 4b, *somer chinám* kezdő szavakkal.

^[49] A „váv” betű jelzi a kapcsolatot a korábbi témával; lásd *Pszáchim* 5a. Lásd még *Mónáhot* 90b-91a, és Rási ott, 91a. eleje. Tekintettel arra, hogy az ottani érvelés forrásalapja logikai jellegű, így az egyaránt releváns mind a Biblia mind pedig Bölcsseink szóhasználatára nézve. Lásd a forrásokat a *Szdé chemed*, *Klálím*, *Váv*, 8-13. fejezetekben.

Így tehát még inkább meg kell értenünk miként is említhető ezen két minőség egymás mellett, miközben tudjuk, hogy az okos a pozitív, a rossz pedig a negatív végletet jelöli ki? Akkor miért említi őket egymás mellett a szöveg ráadásul úgy, hogy az „és” szócskával össze is köti őket?

Miért kötözködünk a rossz fiúval?

b) A rossz fiú kérdésére a következő a válasz a Hagadában: „»Annak okáért van, amit tett az Örökkévaló velem, midőn kijöttem Egyiptomból«⁵⁰ – »velem« és nem vele, mert ha ő is ott lett volna, ő nem szabadult volna ki.»⁵¹ Ez a válasz azonban felveti a kérdést: ha a rossznak nincs semmi köze az egyiptomi kivonuláshoz, akkor minek említik meg egyáltalán a *Hágadá*ban? Miért beszélünk róla a *széder* alatt? Ráadásul miért kell vele még kötözködnünk is, s azt mondani, hogy „mondd neki”?

Miért éppen a rossz fiú poharára mondjuk az elbeszélést?

c) Az *Ári zl*, Jichák Lurja rabbi⁵² tanításai szerint a *széder* alatt megivott négy pohár bor, a négy fiúnak felel meg: az első pohár az okosnak, a második a rossznak, és így tovább. A *Hágadá* fő részét a második pohár felett mondjuk el. Nos, ha

igaz, hogy „ha ő ott lett volna, őt nem váltotta volna meg;” akkor miért pont hozzá kapcsolódik a *Hágadá* elbeszélésének legnagyobb része?

Miért a „szégyennel kezdjük”?

d) A négy gyerekkel kapcsolatos, „add tudtára fiadnak”⁵³ felvezető után, a Hagada azt is meghatározza, hogy ennek mikor kell megtörténnie („Azt hihetnénk, hogy már *niszán* elsejétől fogva...”⁵⁴), majd a kivonulás történetének az elbeszélésével folytatja: „Kezdetben őseink bálványimádók voltak...”⁵⁵. A Talmud⁵⁶ mondja erre a bevezetőre, hogy azt a „szégyennel kezdjük”, hiszen még az egyiptomi rabszolgaság előtti időkre utalunk, amikor őseink bálványimádók voltak. Ez így nem teljesen világos, amikor peszách széder estén összeülünk, hogy az egyiptomi rabszolgaságunk, és az onnan való kivonulásunk történetét beszéljük el, miért fontos, hogy olyan – ráadásul negatív – eseményekről beszéljünk, amelyek még az egyiptomi száműzetés előtt, sőt Ábrahám ősapánk előtt történtek?⁵⁷

Minden zsidóban ott van az „egy”

10. A Talmud azt tanítja: „Ha vétkezett, akkor is Izraelita.”⁵⁸ Minden egyes zsidó, függetlenül pillanatnyi státuszától, magának tudhatja a jiddiskájt esszenciáját.⁵⁹

[50] 2Mózes 13:8.

[51] *Hágadá* 18. oldal.

[52] *Pri éc chájim* 21:5. és uo. 7. fejezet.

[53] 2Mózes 13:8.

[54] *Hágadá* 18-19. oldalak; lásd ott a magyarázó lábjegyzeteket.

[55] *Hágadá* 19. oldal.

[56] *Peszáchim* 116a.

[57] Az „ősök” (*Hágadá* uo.) kifejezés ebben a bekezdésben, a bálvány-imádás kontextusában Teráchrá (Ábrahám apjára) utal, és azokra akik ő előtte voltak; Maimonidesz, *A cháméc és a mácá törvényei* 7:4.

[58] *Szánhedrin* 44a.

Apósom, a Rebbe ennek értelmében a következőt fogalmazta meg az „egy okosról és egy rosszról...” megfogalmazással kapcsolatban: „Mindenkiben ott van az a bizonyos egy,⁶⁰ az Örökkévaló egységének szikrája. Még a rossz fiúban is – csakhogy nála fedésben van, és így azt a feszínre kell hozni.”⁶¹

A minden zsidóban jelenlévő „Egy” a *chochmá* lélek-ismervéhez kapcsolódik.⁶² A rosszat éppen ezért említi a *Hágádá* közvetlenül az okos (*cháchám*) után, ezzel mintegy kifejezve, hogy a rosszban is jelen van az „Egy”; mivel benne is meg van a *chochmá* lélek ismérve.

Mindenki számít

11. Az a feladat, hogy a rosszal is foglalkozunk, annak érdekében, hogy felelmejlük őt, nem kisebb kötelesség, mint az együgyűvel, a kérdezni sem tudóval, vagy akár az okossal foglalkozni.

Mivel „négyféle fiúról szól az Írás”, maga a Tóra rendeli el, hogy foglalkozunk velük. Ennek tekintetében tehát mindegyikőjük egyenlő, mivel bármely kis részlet is kerül megemlítésre a Tórában, az a Tóra egészére hat ki.

Bármelyik betű is hiányozzon egy Tóra-tekercsből, az minden más betűnek a szentségére is hatással van, függetlenül attól, hogy melyik betűről beszélünk.⁶³ Kapcsolódjon ezen betű az okoshoz, vagy az apához, akire fennáll a „beszélj el gyermekednek” előírása, mennyei apánkhoz, aki felold és elűz minden nehézséget és kérdést, vagy kapcsolódjon akár a rossz fiúhoz. Minden egyes betű, hang, a Tórának, mint egésznek a szentségéhez járul hozzá.

A Tórához is minden betűre szükség van

12. Erre a tanításra a fent idézett mondatban is találunk utalást: „Ha vétkezett, akkor is Izraelita.” Bölcsseink megfogalmazásai mindig nagyon pontosak. Vajon miért éppen az izraelita kifejezést használják ebben az esetben? Elsőre úgy tűnhetne, hogy talán helyesebb lenne az izraelita kifejezés kerülése, hiszen ez a megnevezés kiválóságot jelöl, és helyette megfelelőbb lenne az ennél általánosabb, *jehudi* (zsidó) kifejezés használata.

A **ישראל** (Jiszráél) szó ebben az esetben egy akronimot takar: **יש ששים רבוא** – „Hatszáz ezer betű van a

[59] Az „Izrael” címke nem csak egy viszonylagos jelző név arra, hogy körülírjuk vele egy különleges minőség elérését (mint az *1Mózes 32:28*-ban). Ez maga egy esszenciális megnevezés, *toár ácmi*, azon kifejezés, amely minden zsidó esszenciáját jelöli ki, jelezve a bennük rejlő szentséget. Rási ennek fényében kommentálja ott, a *Szánhedrin 44a*-hoz: „Habár vétkezett az illető, Izrael marad – szentségük címkéje tehát még mindig alkalmazható rájuk.” Lásd még Rásbá responzája, *1:194* és *242.* fejezetek. *Likuté szichot* 4. kötet 1208–1209.

oldal. Lásd még később, 12. bekezdésben.

[60] „Halljad Izrael, az Örökkévaló, a mi Istenünk, az Örökkévaló egy” – *5Mózes 6:4*.

[61] *Likuté diburim* 844. oldal.

[62] Lásd *Tánjá* 18–19. fejezet.

[63] Lásd *Zohár 3:71a.*; *Tikuné Zohár 25:70a*. [lásd ott a forrásokat a *Nicucé Zohár* idézetében, 12. lábjegyzetben]; *Nodá bijehudá* responsum, *Tinjáná, Orách chájim* 109. fejezet; *Ávné nezer* responsum, *Jore deá* 2:371. fejezet. [Lásd még *Éruvin* 13a.]

Tórában”.⁶⁴ A tartalom világos: csak úgy, ahogy a Tóra teljessége is minden egyes betűjén múlik, amint azt feljebb említettük, a zsidó nép teljessége is minden egyes zsidón múlik. „Gyermekei vagytok az Örökkévalónak, a ti Isteneteknek”⁶⁵ – a zsidó nép egész kollektívája múlik minden egyes zsidón.⁶⁶ Az tehát, hogy a rossz fiút is belefoglaljuk a *széder*-be, azt a célt szolgálja, hogy a kollektív spirituális célt tudjuk elérni.

Csak az okos fiú tud segíteni a rossz fiún

13. Létezik egy másik ok is, amiért a rosszat közvetlenül az okos után említjük meg:

Az okos az egyetlen, aki képes felfedni a rosszban szunnyadó „Egyet”. Erre sem az együgyű, sem az, aki még kérdezni sem tud, nem képes. Csak is az okos, aki a legmagasabb szinten van négyük közül, képes felszínre hozni a rosszban rejlő „Egyet”. Ez a „minél magasabban van valaki, annál mélyebbre képes alászállni”⁶⁷ elvből is következik. Ezek alapján pedig érthetővé válik, hogy miért említ

a *Hágádá* egymás mellett az okosat és a rosszat. A rossz felemelkedése csak is az okos segítségével történhet meg.⁶⁸

Tóra – útmutatás

14. Ezen elv már a „négyféle fiúról szól a Tóra” szavaiban is tükröződik. A „Tóra” kifejezés útmutatást jelent.⁶⁹ A Tóra ugyanis útmutatással szolgál az Isten-szolgálatra, hogy általa elérhessük minden dolog végső rendeltetésének a szándékát. Ennek értelmében tehát a Tóra az, amely előírja az „egy okos és egy rossz” sorrendjét.

A világok sorrendjét tekintve, a rossz valóban a legutolsó a sorban, ugyanis az *Ászijá* világa van a legalacsonyabb spirituális szinten, így az a legutolsó. A Tóra célja azonban nem az, hogy a világ megmaradjon olyannak, mint amilyenek teremtettek, hanem az, hogy benne mindent egy magasabb spirituális szintre emeljünk.⁷⁰ Ezért teszi a Tóra által elrendelt sorrend a rosszat közvetlenül az okos után, mivel az utóbbit csak is az előbbi képes felemelni.

⁶⁴ *Mögále ámu*kot, *Ofán* 186. Lásd a hosszabb, és részletesebb változatát ezen elvnek a *Nicucé Zohár* a *Zohár chádás* 74a-hoz (126b. oldaltól) írt kommentárjában, és a számos ott idézett forrást. Lásd még Chájim Vítál rabbi, *Éc hádáát tov, Jitro* a *2Mózes* 20:1-hez (12d. oldal). A 600.000 zsidó ebben az esetben a 600.000 „lélek-gyökerre” utal, amelyek mindegyike továbbiakra ágazik el. Ebből kifolyólag tehát nem csoda, hogy összességében jóval nagyobb számú zsidó volt és van, mint ezen szám. Lásd *Tánjá* 37. fejezet.

⁶⁵ *5Mózes* 14:1.

⁶⁶ Lásd *Szánhedrin* 6:5. [46a.; azon jelenségre, hogy a *Sóchinára* minden egyes zsidó hatással van, beszéljünk akár arról, aki a legbűnösebb].

⁶⁷ [Ez analóg egy fáklyával vagy egy lámpával: az minél erőteljesebb, annál messzebbre fog fénye világítani, ez által akár távoli helyeket is megvilágítva. Lásd *Torá or, Brésit* 4b. oldal, és lásd ott *Jitro* 73a. oldal.] Ezen elv magyarázata hosszabban megtalálható a *Sááré orá* (a Mitteler Rebbéé), *Sáár háPurim* könyvében, valamint a *Jávü lövus hámalchut* 13. és 32. fejezeteiben elszórva.

⁶⁸ Lásd *Pri éc chájim* ott: „Az *Ácilut* azért kell, hogy az *Ászijá* mellé legyen helyezve, mert utóbbinak nagyon nagy mennyiségű fényre van szüksége.”

⁶⁹ *Zohár* 3:53b. Lásd még korábbról, *Smini* 11. lábjegyzetben.

⁷⁰ „Az áldott Örökkévaló hajlékot kívánt magának az alantibb világokban” (*Mindrás Tánchumá*,

A „rossz fiúhoz” feltétlenül az „okosra” van szükség

15. Ezek alapján már érthetővé válik, hogy miért kérte a Rebbe, az apósom, a hozzá szorosan kötődőktől, hogy foglalkozzanak minél többet az egyszerűbb emberekkel: tanítsák őket akár csak a legegyszerűbb dolgokra, mint szó szerint az álef-bétre, vagy átvitt értelemben a *tsuvá*, illetve a parancsolatok megtartásának álef-bétjére.

Logikus azt gondolni, hogy azok, akik a legszorosabban kötődtek a Rebbéhez, voltak egyben azok is, akik a legnagyobb tudással rendelkeztek a Tóra terén, illetve legelmélyültebben teljesítették az ima Isten-szolgálatát, és legszebb módon hajtották végre a parancsolatokat (a *gömilut chászádím* elve).⁷¹ Miért pont a Rebbéhez ilyen szorosan kötődőknek kell az egyszerű emberek dolgaival foglalkoznia? Erre nyilván mások is képesek lennének más szóval nincs szükség az ilyen esetekben az ő tudás szintjükre. Függetlenül attól, hogy a többiek milyen kis tudással rendelkeznek, ezen feladatot ők is nyilván sikerrel vennék, így „azok akik olyan szorosan kötődnek”, Tóra tanulásuk fejlesztésének, az ima elmélyítésének és a parancsolatok

még szebb kivitelezésének szentelhetnék magukat! A Rebbe rendelkezésének az értelme azonban éppen abban gyökeredzik, hogy a „rossz fiút”, tehát a legalacsonyabb spirituális szinten lévőket, csak és kizárólag az okos, tehát a legmagasabb spirituális szinten lévő képes felemelni.

Dupla tanulság a rossz és a jó fiúnak

16. Még részletekbenemenőbben, a tanítás ez esetben két oldalú:

a) A rossz fiúnak azt mondjuk, hogy nem szabad lemondania magáról, mert még számára is van remény. Az Örökkévaló küldeni fog számára egy „okos fiút”, hogy vezesse őt, és hogy segítse a helyes úton járni. A rossz, csak egy dolognak kell, hogy eleget tegyen: mindvégig „toldódjon hozzá” (az „és” hozzátoldásának megfelelően), azaz vesse magát alá az „okos fiúnak, azaz legyen kész a tanítást elfogadni tőle.

b) Az okosnak pedig azt mondjuk, hogy kerülje azt a hozzáállást, hogy „mit zavartassam magam a rosszak társaságával, hadd vesszenek csak el saját gonoszságuk által!” Ehelyett tudnia kell, hogy minden zsidó felelős a másikért⁷² (és létük összefonódik egymással⁷³). Valamennyiünk kötelessége, hogy mindenkit vissza-

Nászó 16.), azaz, hogy az alsó világok felmagasztalódjanak, hogy azok az Istenség fogadó edényei és hajlékaiként szolgáljanak. Lásd *Tánjá* 36. fejezet. Lásd még korábról, *Vájikrá* 41. és 54. lábjegyzetekben.

^[71] Más szóval, akik kitűnnek a Tóra, *ávoda* szolgálat (imádat és imádság elvei) és *gömilut chászádím* (a parancsolatok aktív megőrzésének az elve – lásd még korábról, *Cáv* 58. lábjegyzetben), azon három alapon, amelyek egyben a világ három

alappilléret képezik (*Az atyák bölcs tanításai* 1:2.)
⁷² *Svuot* 39a.; *Szánhedrin* 27b.

^[73] Az *árévim* szó – garanciát jelent – az *áráv* gyökből ered, ami keverésre, összekeverésre utal. Az *árévim ze báze* kifejezése (az egymás iránti felelősség vállalás) így azt is jelenti, hogy *möurávim ze báze*, azaz összefonódnak egymással. Lásd *Tomer Dvorá* 1:4; a Mezericsi *Magid Likuté ámárimja*, 167. fejezet (45d. oldal), és *Or Torá* 248. fejezet (74c. oldal). A két jelentés kölcsönösen függ

térítsünk a jóhoz,⁷⁴ még a rosszakat is. Ennek azonban van egy feltétele (amely az „és” toldalékában is utalást nyer): a rossznak az okoshoz kell kapcsolódnia, s alávetni magát neki, hagynia, hogy hasson rá, és nem – Isten ments! – fordítva.

Ebből következően pedig, ha a rosszal is kötelességünk foglalkozni, akkor ez nem kevésbé igaz az együgyűre,⁷⁵ és arra is, aki még kérdezni sem tud.

Az okos fiú se felejtse ki a szomszédja!

17. Szövegünk egy másik tanítással is szolgál.

Az okosnak sosem szabad elfelejtenie, hogy a rossz valójában a szomszédja. Ez nem más, mint az „ajtónál hever a bűn”,⁷⁶ valamint a „bárki, aki hatalmasabb a másiknál, a rossz ösztöneiben is nagyobb nála”⁷⁷ elveinek a tudatosítása. „A (benne lévő) rossz az igazat keresi, hogy elpusztíthassa azt!”⁷⁸ Az okosnak éppen ezért nagyon óvatosnak kell lennie vele, s az Örökkévaló irgalmát kérnie, hogy

segítsen neki; ugyanis csak így lesz képes felülkerekedni a benne lévő gonoszon. A Rebbe, az apósom szokta volt mondani: „Az okosnak erős őrzőre van szüksége, szomszédja, a rossz ellen.”⁷⁹

Az okosra vonatkozó ezen két tanítás kölcsönösen kapcsolódik egymáshoz: amikor az okos a külső rosszal (a körülötte lévő gonosszal) kell foglalkozzon, hogy azt javítsa, és felemelje, nos, ez azon képességgel ruházza fel, hogy a belső rosszon (a benne rejlő gonosz ösztönön) is képes legyen felülkerekedni.

Isten áldása a négy fiú egységében

18. Az okosnak azonban a többi fiúval is foglalkoznia kell. A rosszat, az együgyűt, és még azt is fel kell emelnie, aki még kérdezni sem tud. Ezek mindegyike előtt ott található az „és” kötőszava, [a héber ו (váv) betű] amely „az igazságot megjelentető betű”,⁸⁰ ami az igazság Tórájának⁸¹ a spirituális energiáját testesíti meg. Ez által pedig beteljesül az „áldj meg minket

egymástól: mivel egész Izrael össze van fonódva, olvadva egy testté, így mindegyikük kölcsönösen felelősek egymásért. Lásd még *Tánjá* 32. fejezet; *Igeret hákodes* 22b. fejezet; *Likuté Torá, Nicávim* 44a. oldal.

⁷⁴ *Tánjá* 32. fejezet.

⁷⁵ Jeruzsálemi Talmud, *Pszáchim* 10:4.

⁷⁶ [1Mózes 4:7. Lásd ott Rási: Rögtön síroznak ajtaján..a bűnöd – tehát a jécer hárá, a gonosz ösztön – megmarad... vágyik és kívánja hogy vétekre készteszen.] Lásd *Tánjá* 13. fejezet.

⁷⁷ *Szukká* 52a.

⁷⁸ [*Zsoltárok* 17:32.] Lásd *Szukká* 52a-b.

⁷⁹ *Likuté diburim* 423. oldal.

⁸⁰ *Zohár* 1:241b. és 3:2a.

⁸¹ A Tóra és az igazság egymás szinonimái (lásd *Brácho*t 5b.; *Tikuné Zohár* 21:50a.). A „váv” betű így a Tórá-t is szimbolizálja. Sőt, mivel a ו betű alakjában „van egy vertikális egyenes, ebből következik egy lefelé irányuló kiterjedés;” ez egy fentről lefelé való kiterjedést jelez (*Tánjá*, *Igeret hátsuvá* 4. fejezet; lásd még *Tikuné Zohár* 19:39a. és 52:87a.). A ו kötőszó előzi meg mindig a három alacsonyabb szinten lévő gyereket, amikor említésre kerülnek, ami, mint már korábban mondtuk, mély kötődésüket jelzi isteni gyökerekhez, ez által lehetővé téve, hogy a Tóra mindegyikőjüket inspirálja, hogy az „igazság Tórájának vonzó ereje” ébredjen fel mindegyikőjükben. Lásd még *Zohár* 3:122b: „A ו az ember fején van, és azon keresztül ereszkednek le a szavak a szájába a Tóra tanuláshoz.”

Atyánk, mindannyiunkat, egyként⁸² kérése: az „áldj meg minket Atyánk” kérése ugyanis akkor teljesül, amikor a „mindannyiunk egyként⁸³ is teljesül.

Ezen elv annak kontextusában látható, hogy Isten a zsidó népnek adta a Tórát. A Tóra-adás volt ugyanis az Egyiptomból való kivonulásnak a végső célja, ahogy az Írás is mondja: „midőn kivezeted a népet Egyiptomból, szolgálni fogjátok Istent a hegyen.”⁸⁴ Az Írás erről az időről fogalmaz úgy, hogy „ott táborozott Izrael,”⁸⁵ (a „táborozott” igével), egyes számban.⁸⁶

Az „áldott Ő” kinyilvánítása

19. Fentiek magyarázatként szolgálnak azon bevezető sorra, amely a négy fiú témájához irányít minket: „Áldott az Örökkévaló, áldott Ő, áldott, aki Tórát adott népének, Izraelnek, áldott Ő!”⁸⁷

Néhány Tóra-magyarázó⁸⁸ szerint, az „áldott Ő” kifejezés többszöri ismétlése azon korábbi szokásra utal, amikor a családfő vezette a felolvasást ugyanebben a stílusban: ő azt mondta „áldott az Örökkévaló”, a család többi tagja pedig válaszolva azt felelték, „áldott Ő”, majd megint a családfő folytatta azzal, hogy „áldott, aki Tórát adott népének”, és végül megint csak a többiek azt felelték, „áldott Ő.”

Akárhogy is, az „áldott” szó négyszeri elismétlése a négy fiúnak felel meg. Az

„áldott” kifejezés ugyanis az isteni jelenlétre utal,⁸⁹ amelynek mindegyikükben érezhetőnek kell lennie. Más szóval mindegyikükben jelen kell lennie az isteni energiának, az „Egy” megnyilvánulásának. Ez nem csak a rosszra, hanem az okosra is vonatkozik. Az isteni irgalomra ugyanis, ahogy azt korábban már említettük,⁹⁰ az okosnak ugyanúgy szüksége van.

Az „Egy” pedig csak akkor lehet jelen mind a négy fiúban, ha az „egyik okos a másik meg rossz” sorrendje szerint haladunk, mint már feljebb kifejtettük, „mindannyiunkkal, egyként.”

Csak „ott” nem szabadult volna, de ma már igen

20. Ezen kontextusban már érthetővé válik a „mondd neki (a rossz fiúnak) ... ha ő is ott lett volna, ő nem szabadult volna ki.”⁹¹ Ezen felelet azonban véletlenül sem jelenti azt, hogy a rossz fiút vissza kéne utasítani, vagy elhajtani Isten ments. Éppen ellenkezőleg: a mi dolgunk, hogy megismertessük a Tóra szépségével; a másokra ugyanis úgy hathatunk leginkább, ha barátságosak vagyunk vele, ha közelebb vonjuk magunkhoz.

Amikor az Örökkévaló azt mondta a Tízparancsolatban, hogy „én vagyok az Örökkévaló, a te Istened,”⁹² amelyben a

[82] Imakönyv, az *Ámidá* utolsó áldása.

[83] *Tánjá* 32. fejezet. Lásd még *Igeret hákodes* 22b. és 31. fejezet.

[84] *2Mózes* 3:12.

[85] *Uo.* 9:2.

[86] Lásd Rási ehhez a vershez: „Mint egy ember egy szívvel.” Lásd szintén *Möchiltá* ehhez a vershez, s Midrás *Vájkirá rábá* 9:9. Izrael ezen egysége mind

felkészülés, mind előfeltétele a Tóra-adásnak.

[87] *Hágádá* 17. oldal.

[88] *Málbim* és *Béer Mirjám*.

[89] *Zohár* 3:271a.; *Torá or, Mikéc* 37c. oldal.

[90] Feljebb, 19. fejezet.

[91] *Hágádá* 18. oldal.

[92] *2Mózes* 20:2.

„te” szócska egyértelműen jelzi, hogy ez mindenkre, személyesen is érvényes,⁹³ akkor ezzel minden egyes zsidó lelkébe, azt a mély igazságot véste, hogy a „te Istened”, azaz éltető erőd és vitalitásod maga az „Örökkévaló”.⁹⁴ A Tóra szerint tehát minden zsidót meg kell váltani, függetlenül attól, hogy ki az illető, ugyanis mindenki számít a teljes valóság végső céljának elérése szempontjából.

Ezek alapján pedig már érthetővé válik a „ha ő is ott lett volna, ő nem szabadult volna ki” vers részlet valódi jelentése. A hangsúly ebben az esetben az „ott” szócskán van: „ha Egyiptomban lett volna,” tehát még mielőtt a Tóra átadatott volna, „nem szabadult volna ki.” Azonban most, hogy a Tóra-adás már megtörtént, Tóra érdeme által ő is biztos megváltást fog nyerni. A Tóra-adás által

ugyanis minden zsidó lelkébe lett vésvé, hogy „az Örökkévaló” az „Istened”.

Az egyiptomi megváltás sem volt teljes
21. Fentiek alapján már érthetővé válik, hogy a *Hágádá* döntő részét miért éppen a második pohár bor felett mondjuk el, és miért kell, hogy a „szégyennel kezdjük az elbeszélést.”

Az egyiptomi kivonulás túlmutat a múltban történt egyéb szabadulások történeti eseményein. Ezen egyéb szabadulások után ugyanis, még mindig visszamaradt a *gálut*nak (száműzetés) az aspektusa.⁹⁵ Az Egyiptomból való szabadulással kapcsolatban azonban úgy fogalmazzunk, hogy „kiűritették Egyiptomot”⁹⁶ – ami olyan lett, mint „megtár mag nélkül, vagy mint egy tó, hal nélkül.”⁹⁷ Mindennek dacára, még az egyip-

[93] Az, hogy a Tíz parancsolat egyes számban kerül kifejezésre, azt jelzi, hogy Isten minden egyes zsidóhoz szólt, egyénenként, mintha a Törét mindenki egyénileg kapta volna meg. Lásd *Élijáhu rábá* (25.) 23. fejezet, *Lökách tov*, és Náchmánidész kommentárja a *2Mózes* 20:2-höz.

[94] Az *Elokim* Isten név az isteni mindenhatóságot fejezi ki (lásd *Zohár* 3:132a.); így amikor kiejtjük a nevét, Istenre úgy kell gondolnunk, mint valamennyi erőnek és képességnek a forrására és valóságára (*Sulchán áruch*, *Orách chájim* 5.). *Elokechá* (te Istened) pedig Istent fejezi ki, mint az egyénhez személyesen kapcsolódó Isten, és mint egyéni erőnk, életerőnk valódi forrása és valósága. Lásd *Likuté Torá*, *Röe* 18a. oldal.

[95] Például, az első Szentély pusztulását követő Megváltás, és a babiloni száműzetés idézte elő a Szentély újjáépítését. Mindazon által, a zsidók nagy része továbbra is száműzetésben maradt (sok zsidó Júda korábbi királyságából, mintegy hozzáadásként Izrael tíz törzséhez, akiket az Aszszír Birodalom száműzött). Sőt, még a második

Szentély sem állította vissza maradéktalanul a korábbi állapotot, mert több olyan jelentős összetevő hiányzott belőle, amik az elsöben jelen voltak (*Jomá* 21b.). Lásd *Likuté Torá*, *Ros hásaná* 57c; és lásd még lejjebb, 97. lánjegyzetben.

[96] *2Mózes* 12:36.

[97] *Bráchet* 9b.

[Egyiptom kiűritése azt jelenti, hogy már semmi sem maradt hátra, amit a zsidók képesek lettek volna spirituális értelemben felemelni, így nem maradt semmi további kapcsolat Egyiptommal – amint azt jelzi a bibliai tiltás, miszerint tilos Egyiptomba visszamenni, és ott letelepedni – *5Mózes* 17:16.; Jeruzsálemi Talmud, *Szukká* 5:1. és *Szánhedrin* 10:9.). Az Egyiptomból való szabadulás tehát, minden más korábbi szabaduláshoz képest is különleges volt: ez volt ugyanis az egyetlen, amely Izraelt valóban, teljes mértékben felszabadította ezen *gálut*jából. Lásd *Emek hámelech*, *Sáár olám hátohu* 43. fejezet. Lásd még *Torá or*, *Váérá* 56d. oldaltól.]

tomí kivonulás sem hozta el a teljes Megváltást, ugyanis azt mégiscsak követte további *gálut*. Az Egyiptomból való kivonulás valójában a jövőbeni Megváltás eszköze, azon megváltásé, amely teljes lesz, s amelyet már nem fog további *gálut* követni, s ami felé már az egyiptomi kivonulás óta haladunk.⁹⁸

Az „ötödik fiú”

A jövőbeni Megváltást, kifejezetten a „mindannyiunkat, egyként” állapotának az elérésén keresztül valósíthatjuk meg. Ezért is olvassuk a *Hágádá* nagy részét, és tesszük meg a legintenzívebb erő kifejtést – olyat amire a legnehezebb helyzetekben van szükségünk – a második pohár bor felett, amely a rossz fiúnak felel meg.

Sőt, valójában már a múltunkról való megemlékezéssel kezdjük, azzal, hogy „kezdetben őseink bálványimádók voltak.” Ezen bekezdés egyben egy utalást is magába foglal az ötödik gyerekre vonatkozólag, nevezetesen arra, aki már azt se kérdi meg, hogy „miféle szertartás ez nálatok?”⁹⁹ Az ötödik gyerek számára ugyanis, a zsidóság már teljesen érdektelen. Ő már nem Ábrahámhoz, Izsákhhoz és Jákobhoz kötődik, hanem bálványimádó őseihez, Teráchhoz és Náchorhoz.

A jövőbeni megváltás

Az által pedig, hogy a négy fiúval foglalkozunk, sőt még az ötödikkel is, az eljövendő Megváltást fogjuk kiérdemelni. A *Hágádának* ezen, második pohár bor felett elmondott részét ezért úgy zárjuk, hogy „engedd, hogy hálád adjunk neked új dallal (*sir chádás*)”¹⁰⁰ – hímnemben, amiből egyértelmű, hogy az a végső Megváltásról beszél.¹⁰¹

Ebben a Megváltásban mindenkinek része lesz, még a rossz fiúnak is, aki önmagától Egyiptomból nem nyert volna megváltást, ami pedig alacsonyabb szintű Megváltás volt, mint az, amelyet a jövőben fogunk megtapasztalni. A Tóra létezésének érdemében azonban, még a rossz –, sőt még az ötödik fiú is – aki pedig még a rossznál is távolabb van – részesülni fog a jövőbeni Megváltásban, ami még az egyiptomit is meg fogja haladni.

A „mindannyiunkat egyként” érdeme által, mindannyian részesülni fogunk a teljes és végső Megváltásban, ami után már nem lesz több *gálut*i idő. Mindezt az igaz Messiás fogja elhozni, mihamarább, még a mi időnkben.

(5712–5717. (1952–1957)
Peszách szicháiból gyűjtve)

⁹⁸ Széfer hámaámárim 5708, 159. és 164. oldalon.

⁹⁹ Lásd 5717. *Peszách*-levelét [a Kehot kiadásában megjelent Peszáchi Hágádában kibővítve és újra-

nyomva (*szichákkal* és levelekkel kiegészítve).]

^[100] *Hágádá* 33. oldal.

^[101] Lásd feljebb, 23. lábjegyzetben.

TARTALOMJEGYZÉK

Peszách

I. <i>Má nistáná</i> : A zsidó szokások ereje	3
II. Kollektív érdemeink és a reinkarnáció	7
III. A négy fiú	9

Kiadványunk próbakiadás.
Amennyiben megjegyzésük, javaslatuk van,
az alábbi elérhetőségeken várjuk azokat:
Telefon: +36 1 268 0183
E-mail: szichot@zsido.com